

FOLYÓIRATSZEMLE

Helynévtörténeti Tanulmányok 10. (2014)

Szerkesztők: HOFFMANN ISTVÁN – TÓTH VALÉRIA. A Magyar Névarchívum Kiadványai 31. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 206 lap

A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének névtörténeti periodikája, a Helynévtörténeti Tanulmányok kerek jubileumhoz érkezett: a kutatók és a névtan iránt érdeklődők immár a 10. kötetet vehetik a kezükbe. Folytatva a hagyományokat, a legújabb szám is az évente megrendezett, immár 8. síkfőkúti helynévtörténeti szeminárium előadásait tartalmazza, szám szerint tizenkettőt.

A helynévtörténeti irányvonalat kilenc tanulmány képviseli, közülük három etimológiai kérdésekkel foglalkozik. A kötet első írásában SZŐKE MELINDA a garamszentbenedeki alapítólevél egyik szórványáról, a *Huger ~ Hucueru* névről ír (7–18). Ennek kapcsán az *Ug* helynevek névcsaládját veszi nyelvtörténeti és etimológiai vizsgálat alá, bemutatva a lehetséges névmagyarazatokat. A szerző felhívja a figyelmet az interpolált oklevélszövegek kutatást nehezítő problémájára. A később betoldott szórványok ugyanis a névalakok modernizálásáról tanúskodnak, ami ugyanazon objektumok neveiben sem mindig következetesen valósul meg.

KOVÁCS HELGA a névtani szakirodalom egyik gyakran tárgyalt helynevének, az *Örs*-nek az etimológiájáról értekezik (19–32). Összefoglaló tanulmányában bemutatja az egymással gyakran szöges ellentétben álló elképzeléseket, valamint egy régi-új elméletet felelevenítve az *Örs ~ Ör* nevek lehetséges etimológiai összefüggéseire utal. Hangsúlyozza azonban, hogy a két név területi megoszlása, az átfedés hiánya gyengíti a felvetést. A szerző emellett az *Örs ~ Ör* nevek összegyűjtésével és térképre vetítésével hozzájárul a név etimológiájának további kutatásához.

Ugyancsak a névfejtés a témája BÉRES JÚLIA *Hortobágy* helynévről írt tanulmányának (33–52). A gazdag szakirodalommal rendelkező név etimológiája máig nem tisztázott megnyugtatóan. A szerző újabb adatokkal, legújabb kori, élőnyelvi előfordulásokkal egészíti ki a névadatokat. Ezáltal elősegíti a név alaktani és hangtani fejlődésének nyomon követését, valamint történeti, földrajzi azonosítását, ami a természeti környezet és a településhálózat változása miatt különösen fontos.

BÁTORI ISTVÁN az Árpád-kori erdélyi településnevek névrendszertani vizsgálatának új eredményeit foglalja össze és veti egybe a névtani szakirodalom korábbi álláspontjaival (53–60). A névrendszertani elemzés fontosságát hangsúlyozza, ennek révén ugyanis átfogóbb, alaposabb képet nyerhetünk a terület történetével, betelepülésével kapcsolatban a korábbi, egy-egy névalakon végzett vizsgálat helyett. Lexikális-morfológiai analízisének eredményei cáfolják azt a korábbi nézetet, hogy Erdély déli területei archaikusabb névtani jelleget mutatnak, azaz benépesítésükre az északi résznél korábban került volna sor.

A helynévi szinonímia fontos kutatási területet jelent mind a szinkrón, mind a diakrón helynévkutatás számára. Ezt szem előtt tartva CSOMORTÁNI MAGDOLNA a helynévi szinonímia kérdéseivel foglalkozik a csíki mikrotoponímiai rendszerek elemzése alapján (61–71). A szinkrón csíki helynévanyagon végzett vizsgálat egyértelműen igazolja, hogy a többnevűség a mikrotoponímiai rendszerek egyik legsajátosabb szemantikai viszonya, amely kivétel nélkül minden helynévtípusra jellemző.

KISS MAGDALÉNA a Körösök vízrendszerében előforduló magyar és román víznevek lexikális-morfológiai elemzését adja közre (73–101). Ennek során rámutat, hogy a víznévalkotásban számos nyelvi kifejezőeszköz vesz részt. Kiemeli más névtípusoknak, elsősorban a mikrotoponimáknak a víznevek létrejöttében játszott fontos szerepét. A magyar és a román névanyag összevetése révén bemutatja az egyes etnikumok névadási szokásait és sajátosságait. A vizsgált terület lakosságának etnikai összetétele alapvetően befolyásolta a víznévrendszer alakulását.

A szoros időintervallumban készült és az egész országra kiterjedő 19. századi kataszteri térképek fontos és gazdag forrást jelentenek a névkutatók számára. MIKESY GÁBOR a kataszteri térképezés kezdeteiről, a térképezés névanyagát befolyásoló utasításokról, rendeletekről közöl összefoglalást (103–117). Írásából kiderül, hogy a kataszteri térképek készítése során a különböző objektumfajták nevének rögzítéséről jogszabályok rendelkeztek, ugyanakkor a nevek pontos formájának a meghatározása az adott település kompetenciájába tartozott. A térképeken előforduló, többször bonyolult szerkezetű nevek esetében így nem a térképező, földmérő hibáját vagy önkényességét kell feltételeznünk, hanem más, lokális körülményeket kell figyelembe vennünk.

A kötetben két írás érinti a földrajzi köznevek témakörét. HOFFMANN ISTVÁN a *Döbrés* helynév etimológiai kapcsolatrendszerének összefüggéseire igyekszik rávilágítani (119–138), ennek során pedig egy elfeledett földrajzi köznévet, a szláv eredetű *debre* ~ *debrő* ~ *deber* nyomába ered. A helynévi példák azt mutatják, hogy a köznévet a magyar névhasználatban változatos formákban fordul elő, s a történelmi Magyarország számos vidékén találkozhatunk vele. A szerző a helynév-rekonstrukció során eredményesen használja fel a családneveket, amelyek több szempontból is segíthetik a helynév-etimológiai kutatásokat. Eredményei túlmutatnak egy konkrét lexéma kérdéskörén, s a szláv–magyar kapcsolatok újabb részleteinek, illetve az egyes nyelveken belüli folyamatoknak a pontosabb megismerését is elősegítik.

BÁBA BARBARA ugyancsak a földrajzi közneveket veszi górcső alá, mégpedig a középkori oklevélírói gyakorlat alapján (139–153). Ómagyar kori okleveleink a tulajdonnévi szórványok mellett nagy számban tartalmaznak földrajzi közneveket. A szerző cáfolja azt a korábbi nézetet, mely szerint a jogbiztosító szerep miatt kerülnek a szövegbe. Sokkal inkább az oklevélírók kevésbé tudatos nyelvi magatartásával, valamint a fordítás során fennálló nyelvpszichológiai helyzettel magyarázható a használatuk. Ezért a magyar földrajzi köznevek előfordulása a latin nyelvű oklevelekben az oklevél írójának nyelvhasználatával áll szoros kapcsolatban.

A helynévi tárgyú tanulmányok mellett a korábbi gyakorlatnak megfelelően a folyóiratban három személynév-történeti írás is helyet kapott. SLÍZ MARIANN a megkülönböztető névelemek oklevelekben előforduló formáit, illetve az ezekkel kapcsolatos oklevélírói gyakorlatot tekinti át (155–164). Célja annak a feltárása, hogy az oklevelek személynévi adatai hogyan használhatók a családnévtörténet korai szakaszának a kutatásában. Megvizsgálja az élőlősbéli névhasználat megjelenését a hivatalos írásbeliségben, és kitér a

helynévi eredetű megkülönböztető névelemek hivatalos írásbeliségben való használatának és jelölésének a jellemzőire.

A nyelvtörténeti kutatások legújabb eredményei időről időre indokoltta teszik egy-egy, már teljesen feldolgozottnak tekintett nyelvemlékről elmondottak újragondolását. Ennek figyelembevételével MOZGA EVELIN az 1211-es Tihanyi összeírás személyneveit elemzi újra (165–178). A szerző azokat a főbb vizsgálati szempontokat tárgyalja, amelyek a forrás jelentőségét tovább növelik (pl. mennyiségi, eredetbeli, a névvisezők generációs kapcsolatai). A felvetődő etimológiai és névrendszertani problémákat a *Szem* és a *Fül* személynévi szórványok révén illusztrálja.

A történeti személynév kutatás elsősorban a nyelvemlékek névanyagára támaszkodik. Ugyanakkor a névadás és a névhasználat pontos háttérének a feltárásához számos egyéb tényezőt is figyelembe kell vennünk. A kötet utolsó tanulmányában TÓTH VALÉRIA az ómagyar kori személynévadás és személynévhasználat névelméleti kérdéseivel foglalkozik (179–204). A személynévadás kulturális-társadalmi determináltsága mellett a pragmatikai és kognitív tényezők feltárásával lehetőség nyílik egy adott korszak élő, beszélt nyelvi névadásának és névhasználatának a pontosabb megismerésére.

A Helynévtörténeti Tanulmányok legújabb kötetében található írások tematikai sokszínűsége arról tanúskodik, hogy napjaink névtani kutatásaiban továbbra is fontos szerepet kapnak mind a névtörténeti, mind a névelméleti kérdések. Az átfogó problémafelvetések mellett az egyes részletkérdések tanulmányozása nemcsak a szakirodalmi előzmények esetleges felülvizsgálatát, hanem a kutatások előremozdítását, újabb szempontok beiktatásával a pontosabb válaszadást segítheti.

SEBESTYÉN ZSOLT
Nyíregyházi Főiskola

Onoma 46. (2011)

Szerkesztők: DOREEN GERRITZEN – DUNJA BROZOVIĆ RONČEVIĆ – GUY PUZEY.

Edition Peters, Leuven, 299 lap

Az ICOS (International Council of Onomastic Sciences) hivatalos folyóiratának, az Onomának a 46., tematikus száma két nagy témára tagolódik: az első a Names and Minorities (Nevék és kisebbségek), a második pedig a Toponomastics and Linguistic Landscapes (Helynevek és nyelvi tájkép) címet viseli. A legelső tanulmány azonban kivételt képez: egy újszerű témát dolgoz fel a videojátékok helyneveinek középpontba állításával.

Az első szekció első három tanulmánya különböző európai kisebbségeknek (a glasgow-i muszlimoknak, a romániai romáknak és a dániai Jylland német ősökkel rendelkező lakosságának) a személynévadási szokásait dolgozza fel, az ezt követő négy kutatás pedig a helynevek körében vizsgálódik. A személynévadás kapcsán több szerző említi, hogy sok helyütt nagyon fontosnak tartják a szülők a nevek jelentését, és csak olyan nevet adnak az utódoknak, amelyek pozitív, előnyös jelentéssel bírnak. A helynevek – ahogy az a tanulmányokból kiderül – számos információval bírnak az adott település vagy településrészek őshonos növényzetéről, állatvilágáról, szokásairól, valamint az ott élőknek a